

**ПОРЕДИЦА
•НОБЕЛИСТИ•**

С Роналд Рейгън на Червения площад, май/юни 1988 г.

МИХАИЛ ГОРБАЧОВ

Наса̀ме със себе си

Моят живот

Превод от руски Иван Василев

КНИГОИЗДАТЕЛСКА КЪЩА **trud**

София, 2013

МИХАИЛ ГОРБАЧЕВ
Наедине с собой

В книгата са използвани фотографии от личния архив
на М. С. Горбачов

- © Иван Василев, преводач, 2013 г.
- © Стефка Иванова, корица, 2013 г.
- © Книгоиздателска къща „Труд“, 2013 г.

ISBN 978-954-398-329-2

В памет на Пауса

Съдържание

Увод	13
От бележника. 21 септември 2000 година	13
От бележника. 5 януари 2001 година	15
Пояснения	19
ЧАСТ I. МОИТЕ УНИВЕРСИТЕТИ	21
Глава първа	23
Моята родина	23
Войната	34
Завръщане в училище	46
Редом до баща ми	49
Глава втора	56
Alma mater	56
Агитпункт на Пресня	70
Комсомолски работи	72
Първа среща	75
Студентска сватба	82
Какво ни чака?	86
Глава трета	93
Завръщане в Ставрополието	93
Хората не вярват	100
Киев – Москва	111

Фьодор Кулаков	117
Леонид Ефремов	121
Глава четвърта	125
Трудни щастливи години	125
Пак случайност	132
ЧАСТ II. ПЪТЯТ НАГОРЕ	143
Глава пета	145
Моята малка перестройка	145
В секретарския корпус	158
Как е при другите	162
Андропов, Косигин, Кулаков	165
Остър сблъсък	174
Глава шеста	177
Как живеят в другите страни	177
Раздяла със Ставропол	180
Глава седма	185
Борба за живот	185
Спешно повикване	191
Първа изява	195
Сгледа	198
Глава осма	204
Отново в Москва	204
На самия връх. Леонид Брежнев	210
Глава девета	218
Нахлуване в Афганистан. Продоволствието	218
Аграрният сектор – черна дупка?	220
Дворцови игри	224
„Хляб и отбрана!“	227
Андропов – Черненко: всеки дърпа чергата към себе си	236
Смъртта на Брежнев	242

Глава десета	247
450-те дни на Андропов – генералния секретар	247
„Поживей на моето място – ще разбереш“	260
Доклад за Ленин	261
Пътуване до Канада	263
В семейството	267
Сбогуване с Андропов	269
Черненко: болен човек начело на държавата	275
Смъртта на Черненко	292
Повече така не може да се живее	298
Глава единайсета	307
Рауса	307
Замисълът	315
ЧАСТ III. КАК СЕ ПРАВЕШЕ ПЕРЕСТРОЙКАТА	323
Глава дванайсета	325
Време е да се даде път на промените	325
Началото.	332
Отново случайност	335
Проверка с гласността	338
Удар в гърба	344
Тревожни сигнали	346
Глава тринайсета	354
Нов поглед към света: човечеството престана да бъде безсмъртно	354
Духът на Женева под заплахата	364
Връщане в 1986 година	374
Глава четиринайсета	376
Разногласия в първия ешелон	376
Разясняване на кредото	383
70-годишнината на Октомври	385
Делото на Елцин	392
Радикали и ретрогради в идеологията „Антиперестроечният манифест“	395

Революция в умовете	401
Общопартийна и пред народа дискусия: „Накъде и с кого да лети самолетът на перестройката?“	402
Глава петнайсега	408
Хартата на новото мислене от трибуната на ООН	408
Слово на историка и социолога Алексей Левинсон: „Горбачов и Третата световна“	417
Реформа на политическата система	419
Парад на суверенитетите и война на законите	425
Августовският пуч	438
Последен опит да се спаси Съюзът	444
Тайната операция за разделянето на Съюза	449
Защо толкова бързаха	452
Още веднъж за борбата около перестройката в съвременния свят	463
Опит да се направят изводи	466
Епилог	471
Приложения	473
Изявление по въпросите на външната политика, направено от М. С. Горбачов на 15 януари 1986 година	473
Изказване на М. С. Горбачов в ООН, 7 декември 1988 година	480
Из Нобеловата лекция (прочетена в Осло на 5 юни 1991 г. във връзка с присъждането на М. С. Горбачов на Нобелова награда за мир)	490
Димитрий Фурман: Преустроилият себе си и света	500
Указател на имената	504

Ако се гледа по-широко на нещата, ако се има предвид какво реши съдбата, като ме направи не просто участник в един от най-големите поврати в историята, но и човекът, който даде инициативата за процеса на обновление и го придвижи – на мен ми провървя. Аз почуках на вратата на историята и тя се отвори, отвори се и за тези, за които се стараех.

Не съм се стремял към властта заради самата власт и не съм се опитвал да налагам моята воля, каквото и да ми струваше.

От бележника

21 септември 2000 година

„Измина година без Раиса. Днес ние – семейството и близки приятели, се събрахме да открием надгробния ѝ паметник. Негов автор е скулпторът Фридрих Сагоян. Мраморна цветна плоча, наподобяваща истинско поле. Огромни камъни. Надпис: „Раиса Максимовна Горбачова. 5 януари 1932 година – 20 септември 1999 година“. Фигура на млада жена, приличаща на Раиса, се скланя, за да положи горски цветя върху надгробната плоча...

Измина година – може би най-тежката за мен. Животът ми бе лишен от всякакъв смисъл. Няколко месеца не можех да вляза в релси. Моето спасение бяха редом до мен дъщерята Ирина, внучките Ксения и Анастасия, приятелите.

След смъртта на Раиса за няколко месеца прекратих пътуванията си, изказванията. През цялото време бях на вилата. Никога така остро не съм усещал своята самота.

Почти 50 години с Раиса бяхме заедно, редом, и никога от това не изпитахме досада. Обратното – винаги ни беше добре да сме двамата. Обичахме се един друг, но дори и насаме за това говорехме рядко. Струваше ни се, че най-важното беше да съхраним всичко онова, което се беше зародило през младостта. Разбрахме се и пазехме нашите отношения.

Не ме напуска чувството за вина за смъртта на Раиса. Старая се да възстановя в спомените си как би могло да се случи така, че аз да я спася.

През последните дни виждах как тя тежко преживяваше случилото се с нас: как можа да се случи така, че в страната взеха връх непочтени, лишени от съвест и безотговорни хора? Често отваряше дума за това, а когато в отговор я упреквах, че не бива през цялото време да си мисли за едно и също нещо, Раиса се затваряше и мълчеше. Ставаше ми жал за нея. Мъчително преживявах нейните страдания.

... Отново и отново се връщах към последната нощ, прекарана с живата Раиса – на 19 срещу 20 септември. Тя почина в 2 часа и 57 минути на 20 септември 1999 година. Почина, без да усети болка – беше в кома. Не можахме да си кажем един на друг последни прощални думи. Раиса си отиде два дни преди трансплантацията на стволови клетки, взети от костния мозък на сестра ѝ Людмила. Почина пет дни преди да отбележим 46-ата годишнина от сключването на брака ни в гражданското на Соколники в Москва.

До последно вярвах в спасението ѝ и не можех да приема случилото се. Безпомощни и объркани, с Ирина стояхме до възглавницата ѝ: „Не си отивай, Захарка*. Чуваш ли ме?“. Хванах я за ръката и се надявах, че тя поне с ръкостискане ще отвърне на молбите ми. Раиса мълчеше – беше мъртва.

... Още преди болестта ние неведнъж говорехме с нея за бъдещето ни. Веднъж чух от нея: „Не искам да остана без теб. Няма да мога да живея. А ти? Ти какво? Ще се ожениш и ще продължиш да живееш“. Бях поразен от разсъжденията ѝ: „Какви ги говориш?! Що за мисли те налягат? За каква смърт ми говориш? Ти си млада. Погледни се в огледалото. Послушай какво говорят хората... Ти си уморена“.

„Не искам да бъда стара“ – нарядко се откъсваше от устата ѝ. А когато се появиха внучетата, се породиха въпросът как трябва да се обръщат към нас? Именно тя измисли „бабче“. Обясни ми, че баба значи грохнала, изнемощяла, докато бабче – това е все още енергичен!... Такава си беше тя...

Раиса обичаше притчата за възрастта на жените: „Момиче, девойка, млада жена, млада жена, млада жена, млада жена – старицата умря“.

---

* Така наричах Раиса в семейния кръг.

През последните години от живота ни често ѝ се присънваше, че се губим един друг. Все по-често и по-често виждах, че я обхваща тревога. Понякога ми казваше: „Хайде да намалим пътуванията“. Вече ѝ беше трудно да пътува с мен на далечни разстояния. Но както ми се струваше, беше ѝ още по-трудно да остава сама, което усещах по тъгата в очите ѝ.

... Тази нощ с Ирина стояхме до леглото, плачехме и не можехме да направим нищо.“

От бележника

5 януари 2001 година

„Рожденият ден на Раиса. Щеше да бъде на 69 години. В нашите разговори за бъдещето неведнъж ми е казвала: да доживея до идването на новия век и новото хилядолетие, ми стига. Не ѝ достигнаха три месеца. Имахме с нея план: да посрещнем идващата 2000 г. така, че това да остане завинаги в спомените ни. Оказа се, че Ирина и внучките досега не са били в Париж. Роди се идеята да посрещнем новата 2000 г. в този най-прекрасен град на света – на Елисейските полета.

С тази мисъл живеехме дотогава, докато не ни налегна страшната мъка. И въпреки това аз и момичетата осъществихме пътуването до Париж. Това беше техният подарък от Раиса.

... Сега сме на Новодевичето гробище. Донесохме много цветя. Преди Рождество Христово е. През нощта наваля сняг. Донесох нейните любими цветя – червени рози. Пред очите ми е незабравима гледка – червените рози на белия сняг върху надгробната плоча.

Върнахме се, седнахме около масата. На стената нейният голям портрет, цветя, свещите горят, накичената елха, мирисът на бор. На масата имаше от всичко, с което тя обичаше да гощава. С една дума, руска трапеза със сибирски пелмени. И торта – „Авангард“. Тази, която приготвяха в кремълската сладкарница и която Раиса кръсти така. Вдигнахме чаши и постояхме мълчешком... След вечеря се качих в кабинета си. Без да включвам осветлението, застанах до прозореца. Осветеният от фенерите двор на вилата, гъстата руска гора и падащият тихо-тихо сняг, като че ли гледах „Лешнико-трошачката“ в Большой театър. В семейството имаше традиция да

С Ирина, Анастасия и Ксения, 2009 г.

посрещаме всяка нова година, посещавайки Большой театър. Гледахме балета „Лешникотрошачката“, след което се връщаме у дома. Следваше сбогуването със старата година и раздаването на подаръците, които Дядо Мраз се изхитряваше да остави под нашата елха, независимо от „засилената охрана“ в президентската резиденция. Музика, веселие...

Това са спомени за миналия живот, за времето, когато ние всички бяхме заедно.“

Раиса обичаше руската зима и най-вече да се разхожда във виелица. Така беше и когато живеехме в Ставропол: веднъж там по време на виелица се загубихме. Така беше и в Москва. Раиса е родена в Алтай. Детските ѝ години и юношеството са преминали в Сибир. Няколко години семейството ѝ – железопътни строители, е живяло в тайгата на Северен Урал.

Тя често си спомняше пътуването с шейни, когато те, малчуганите – Раиса, Жения и Людочка – се увивали в кожуси и заминавали за новото място за живеене. През зимните сибирски вечери по традиция правели пелмени, след което ги замразявали, изнасяйки ги на студа в торби. Пелмените бяха любимите на Раиса.

Отново се връщам към последните ѝ дни... Тя мъжествено се бореше за живота си, търпеливо понасяше всичко, което правеха лекарите. Беше непоносимо тежко да се гледа това. В трудните и пълни с отчаяние минути тя търсеше в моите очи и очите на дъщеря си отговора какво ще стане с нея...

Когато на 22 юли лекарите от Централната клинична болница при РАН (ЦКБ) ѝ поставиха диагнозата и тя постъпи в болницата, аз отидох при нея. Гледайки ме в очите, тя попита:

– Какво казаха лекарите?

Разбирайки състоянието ѝ, отвърнах:

– Казват, че е остро заболяване на кръвта.

– Това краят ли е? – беше нейният въпрос.

– Не. Взехме решение утре да летим за Германия, за да ти направят допълнителни изследвания и да се разбере пълната картина на болестта. Там ще се реши въпросът за лечението.

.... Летяхме за Мюнстер с надеждата за оздравяването на Раиса. На 21 септември се върнахме със самолета пак с нея, но вече мъртва. Така завърши земния си път Раиса.

С Раиса, 1986 г.

... Реших да напиша книга за нашия живот. През цялото време мислех за това, но някак си не можех да седна и да започна да пиша. Трудно вървеше тази книга. Непрекъснато бях под впечатлението на заглавието, написано с червено мастило, което Раиса се готвеше да даде на своята книга: „От какво боли сърцето“. А своята нарекох „Насаме със себе си“. Представям я на читателите, а я посвещавам на паметта на Раиса.

Пояснения

И все пак съм длъжен да направя някои пояснения, отнасящи се до характера на тази книга. Тя се отличава от всичките мои предшествващи книги. Това не са мемоари. Мемоарите написах преди много години. Независимо че в нея има и мемоарни елементи. Тя няма строга концепция. Това не е и роман и дори не е историческо повествование. Това е един мой разказ за нашия живот.

Онези, които помолих да я прочетат и да кажат своето мнение, я харесаха. И макар от тяхна страна да нямаше никакви забележки, бих възприел това като желание да ми дадат кураж и да ме подкрепят. Разбира се, наред с положителната оценка на книгата имаше и твърде полезни забележки, които в частта, в която ги приех за приемливи, използвах при окончателната ѝ доработка.

Струва ми се, че този път ми се удаде възможността да представя историята на моя живот по-пълно. Това е отговорът ми на въпроса: как се създаваха обстоятелствата, които в крайна сметка оказаха решаващо въздействие върху политическата ми съдба.